

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Koskivirta, Anu

Title: Historiallisen kriminologian tulo Suomeen

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja, 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Koskivirta, A. (2022). Historiallisen kriminologian tulo Suomeen. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 10.06.2022.
<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2022/06/historiallisen-kriminologian-tulo.html>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)

[Blogi & toimituskunta](#)

[Kirjoita blogiin!](#)

[Historiografista tutkimusta](#)

10.6.2022

Historiallisen kriminologian tulo Suomeen

Anu Koskivirta

Historiallinen kriminologia on menneisyyden rikosten, rikosmäärittelyjen, rikollisuuden ja rangaistusten tutkimusta, joka hyödyntää historiallisia alkuperäislähteitä ja lähitieteiden teorioita (Matikainen 2000). Käsitteen toi suomalaisen tutkimuskenttään historioitsija Heikki Ylikangas (s. 1937) tutkimusmonisteessaan *Väkivallanaallon synty – puukkojunkkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla* (1973). Humboldt-stipendiaattina Länsi-Saksan yliopistoissa tutkimustaan valmistanut Ylikangas loi teoksensa aluksi katsauksen saksalaiseen historiallisen kriminologian tutkimusperinteeseen. Hän juonsi alan juuret vuoteen 1931, jolloin saksalainen oikeustieteilijä Gustav Radbruch (1878–1949) oli esittänyt historiallisen kriminologian luomista rikosoikeushistorian haaraksi. Ylikangas näki historiallisen kriminologian saaneen myöhemmin pontta myös oman aikansa ilmiöitä tarkastelevan kriminologisen tutkimuksen noususta.

Menneisyyden rikoksia ja rangaistuksia kohtaan 1960-luvulla herännyt kiinnostus on myöhemmin liitetty osaksi yhteiskunnan marginaaliryhmiä historian toimijoiksi nostaneiden uusien historioiden – uuden sosiaali- tai kulttuurihistorian – nousua. Samoin se on nähty yhdeksi osoitukseksi yhteiskuntatieteellisten lähestymistapojen rantautumisesta historian tutkimukseen. Esimerkiksi angloamerikkalaisessa tutkimuksessa historiallisesta kriminologiasta oli tosin puhuttu rikosten ja rangaistusten historian ja sosiaalipatologian alan ilmiöiden tutkimuksen yhteydessä vähintään 1910-luvulta lähtien ja lisääntyvästi 1930-luvulta alkaen, mutta tarkastelua ei voitu alkuvaiheessa ulottaa kovin syvälle menneisyyteen. [1]

Ylikankaan ensimmäisten puukkojunkkaritutkimusten aikaan historiallisen kriminologian ala ja menetelmät hakivat vielä paikkaansa. Etelä-Pohjanmaan väkivaltarikollisuus ei esimerkiksi ollut sopinut vielä 1960-luvulla Suomen historian väitöskirjan aiheeksi paikallisen näkökulmansa vuoksi, mutta väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessa ei ollut tällaisia esteitä. Kansainvälisessäkin tutkimuksessa rikoshistoriallisen näkökulman validiutta toisinaan epäiltiin vielä 1970-luvun alussa, mikä johtui siitä, että käsitys rikollisista teoista on sidoksissa ajassa muuttuvaan lainsäädäntöön. Osa oikeus- ja yhteiskuntatieteilijöistä koki kyseenalaiseksi sisällyttää kriminologian alaan tekoja, joita uusimpien aikojen lait eivät enää nähneet rikoksiksi. Historiallisen kriminologian olisi tällä perusteella pitänyt keskittyä vain tekoihin, jotka määriteltiin rikoksiksi universaalisti, siis ajasta ja paikasta riippumatta. Tällaisiksi *luonnollisiksi rikoksiksi* oli jo uuden ajan alussa mielletty ennen muuta väkivallanteot, petokset ja väärennykset, raiskaukset sekä varkaudet ja ryöstöt. Ajassa muuttuviin ja sittemmin rikoslaista poistettuihin tekoihin olisivat lukeutuneet varhaismodernin Pohjolan rikoksista esimerkiksi salavuoteus, aviorikokset, noituus ja taikuus. Myös monenlaisten lievien rikosten aikakausittain vaihteleva kirjautuminen lähteisiin – eli niin kutsutun piilorikollisuuden riskin muuttuminen sekä ajassa että rikoksen laadusta riippuen – arvelutti.

Pohjolan historiankirjoitus

[Tarkastele profiilia](#)

BLOGIARKISTO

[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)

[toukokuuta 2022 \(1\)](#)

[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)

[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)

[helmikuuta 2022 \(1\)](#)

[tammikuuta 2022 \(1\)](#)

[joulukuuta 2021 \(1\)](#)

[marraskuuta 2021 \(1\)](#)

[lokakuuta 2021 \(1\)](#)

[syyskuuta 2021 \(1\)](#)

[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)

[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)

[1600-luku](#)

[1700-luku](#)

[1800-luku](#)

[1900-luku](#)

[1980-luku](#)

[aateli](#)

[Ahvenkoski](#)

[Aleksanteri I](#)

[arkistolaitos](#)

[baltiansaksalaiset](#)

[Edvard Rodhe](#)

[Eino Jutikkala](#)

[Emanuel Linderholm](#)

[Eva Österberg](#)

[Fredrika Dorotea](#)

[Heikki Ylikangas](#)

[henkilöhistoria](#)

[Henrik Klaunpoika Horn](#)

[Herman Lundström](#)

[Herman Råbergh](#)

[historia](#)

[historiakulttuuri](#)

[historiakuva](#)

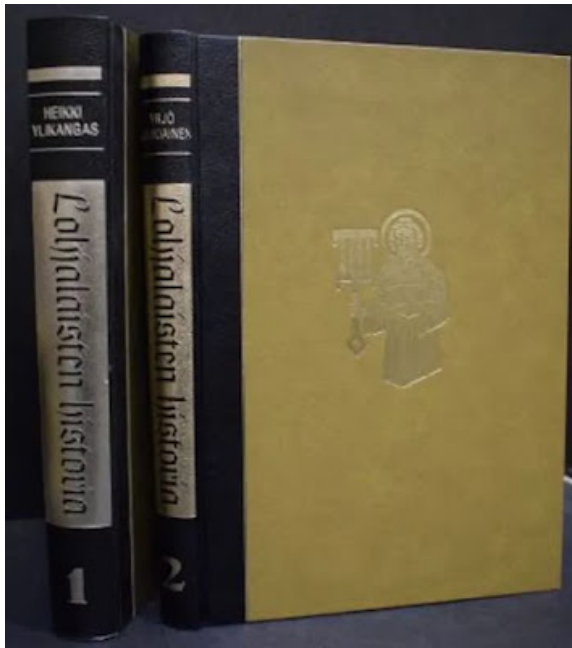

Dosentti Heikki Ylikangas vuonna 1975. Kuva: Kalle Kultala, Apu 15/1975 "Kammioon ahdetut humanistit anovat: Antakaa meille tilaa".

Luonnollisten rikosten tutkimisen vaatimus on myöhemmin näkynyt siinä, että yksittäisiin rikostyyppisiin keskittyneet, kriminologisia teorioita hyödyntävät rikoshistorian tutkimukset ovat käsitelleet pääasiassa väkivaltaa ja varkauksia. Taikuuden, huoruuden ja salavuoteuden kaltaisten tekojen tutkimuksellista viitekehystä on sitä vastoin haettu muualtakin kuin historiallisesta kriminologiasta, vaikka tutkimukset hyödyntävät yhteistä lähdepohjaa, eli sakkoluetteloita ja oikeudenkäyntimateriaaleja, ja liittävät ilmiön selitykset useimmiten kysymyksiin yhteiskunnallisesta vallankäytöstä (Heikkinen 1969; Aalto 1996; Keskisarja 2006). Sama koskee varhaismoderneja kapinoita, joita on usein tarkasteltu talonpoikaisen vastarinnan ja poliittisen kulttuurin tutkimuskehikossa (Katajala 1994). Eri aikakausten lainsäädännön kriminalisoinnit kertovat kunakin aikana valvonnan kohteiksi päätyneistä ihmisryhmistä. Kaikki edellä mainitut tutkimusteemat poliittisen historian alaan luettuja kapinoita lukuun ottamatta on luokiteltu Suomen ja Ruotsin historiallisissa bibliografioissa oikeushistorian alaan.

Suomessa historiallisen kriminologian pohjaa tuki vahva maakunta- ja pitäjähistorioiden perinne. Monissa alue- ja paikallishistorioissa oli tutkittu 1940-luvulta alkaen yhä systemaattisemmin sakotettujen kärkejuttujen jakautumista erilaisiin juttu- ja rikostyyppisiin (esim. Renvall 1949; Blomstedt 1960; Oja 1966). Varhaisimpiin tilastollisiin havaintoihin ei vielä etsitty selityksiä kriminologisen syytutkimuksen alalta – joka tähän aikaan kattoi niin biologisia, yksilöpsykologisia kuin yhteiskunnallisiakin selitysmalleja. Tilanne muuttui, kun Ylikangas analysoi rikosjuttujen jakautumista *Lohjalaisten historiaa* varten (julk. 1973, alueena Suur-Lohja, Vihti, Siuntio, Nummi-Pusula) ja jalosti varhaisien sakotettujen rikostapausten analyysia artikkelissaan ”Väkivaltarikosten motivaatiopohja 1500-luvulla Suomessa” (1971). Sen voi nähdä moderniksi vastaukseksi Pentti Renvallin teokselle *Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa* (1949) – ja etenkin Renvallin evolutiivisille ja kehityspsykologisille selitysmalleille. ”Väkivaltarikosten motivaatiopohjassa” Ylikangas jäljitti varhaisimmista sakkoluetteloista paljastuneen väkivaltaisuuksien yhdeksi tekijäksi ajan talonpoikien aran kunniantunnon, joka oli kytköksissä näiden vahvaan mutta vuosisadan loppua kohti heikkenevään asemaan.

historiallinen kriminologia
 historiankirjoitus
 historiografia
 Hjalmar Holmquist
 Horn-suku
 isoviha
 Jaakko Gummerus
 Johan Jakob Nordström
 Juhana-herttua
 Juho Rudolf Koskimies
 Kaarlo Blomstedt
 Karl Adolf Appelberg
 kirkkohistoria
 kruunu
 kulttuurihistoria
 Kustaa IV Adolf
 Kuurinmaa
 maanluovutus
 maanomistus
 mahtivaltio
 Martti Ruuth
 mentaliteettien historia
 mentaliteettihistoria
 metodologia
 mikrohistoria
 oikeushistoria
 rauhansopimukset
 rikoshistoria
 Ruotsi
 Ruotsin valtakunta
 sotilasvaltio
 Suomen historia
 Suomen historiankirjoitus
 Suomen suuriruhtinaskunta
 Suomi
 suuri Pohjan sota
 talonpoikainen vapaus
 talonpojat
 tilaperimys
 toimijuus
 Uudenkaupungin rauha
 valtionrakennus
 valtiosääntö
 varhaismoderni aika
 Veli Verkko
 Venäjä
 veronkanto
 verotus
 Viipuri
 Viro
 vuorovaikutus
 väitöskirja

Heikki Ylikangas huomioi rikostilastoja jo vuonna 1973 julkaistussa *Lohjalaisten historian* ensimmäisessä osassa.

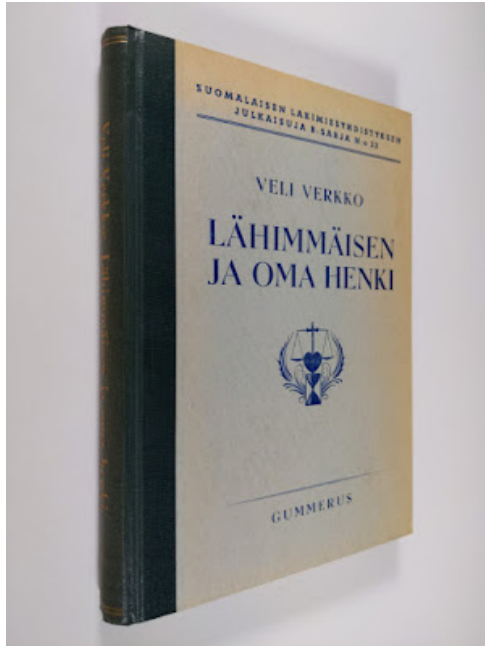
Kuva: Anu Koskivirta.

”Väkivaltarikosten motivaatiopohja” käynnisti historiallisen kriminologian tutkimussuuntauksen Suomessa ja Pohjoismaissa, vaikkei tekstissä vielä nimetty alaa suoraan. Ruotsissa ja muualla Pohjolassa yhtä varhaisien oikeusjuttujen kokonaisvaltaiset tilastolliset analyysit aloitettiin pääasiassa vasta 1980-luvun puolivälissä tai sen jälkeen.[2] Ruotsissa oli julkaistu jo vuosisadan alkuvuosikymmenistä lähtien painatettuina suuri määrä varhaismodernin ajan oikeudenkäyntipöytäkirjoja, mutta niitä oli hyödynnetty 1950-luvulta lähtien lähinnä noitaioikeudenkäyntien analyysissa ja mielenkiintoisista yksittäistapauksista kertovissa lehtijutuissa. 1970-luvun Ruotsissa tehtiin jo tilastollista rikoshistoriallista tutkimusta (Jan Sundin, A-M Fällström, Marja Taussi), mutta näkökulma keskittyi ensin lähinnä 1800-luvulle ja kaupunkeihin.[3] 1960-lukulaisten nykykriminologien esittämistä varauksista huolimatta kaikenlaisia omana aikanaan sakotettuja (tai muutoin rangaistuja) rikoksia on sittemmin pystytty tarkastelemaan pohjoismaisella tasolla ongelmattomasti esimerkiksi silloin, kun on tutkittu ja analysoitu varhaismodernin ajan yksittäisten tuomioistuinten oikeusjuttujen kokonaisuutta, työkuormaa ja jakautumista erilaisiin juttutyyppeihin.

”Väkivaltarikosten motivaatiopohja” aloitti 1970-luvulla sarjan tutkimuksia, joissa Ylikangas jäljitti rikosaaltojen toistuvuuksia, niiden pitkän aikavälin lainalaisuuksia sekä rikosten kytkeytymistä yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja muutoksiin. Yhdessä noitaioikeudenkäynneistä väitelleen nuoren historioitsijan Antero Heikkisen (s. 1941) kanssa Ylikangas puhui julkisuudessa nomoteettisen, toistuvia ilmiöitä tutkivan ja yleistävän historian tutkimuksen puolesta (esim. Heikkinen & Ylikangas 1971). Lähestymistapa tavoitteli rakenteellisia selityksiä keinoaan suurien aineistojen vertaileva analyysi. Vertailun avulla voitiin havaita ilmiöiden historiallisia säännönmukaisuuksia, joiden ajateltiin voivan määrittää universaalisti ihmisten käyttäytymistä. Suurten aineistojen pohjalta voitiin paitsi esittää ja vertailla tietoja menneisyyden rikollisuudesta ja sen muutoksista myös tulkita rikollisuuden ja muun yhteiskuntaelämän välisestä suhteesta.

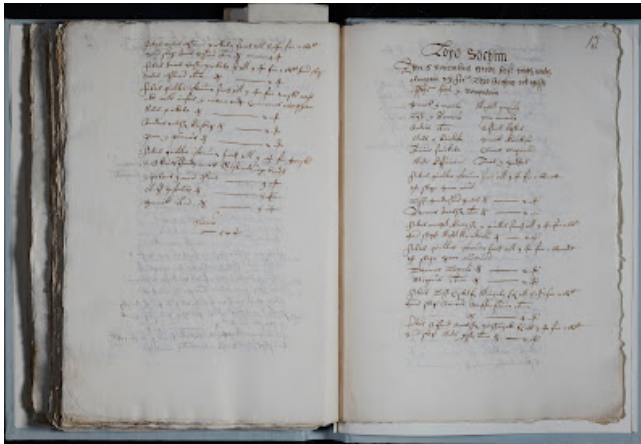
Alue- ja paikallishistorioiden ohella suomalaisen historiallisen kriminologian varhaista käynnistymistä selittivät tilastoaktuaari, sosiologi, kriminologi Veli Verkon (1893–1955) merkittävät tilastolliset tutkimukset, jotka pohjautuivat menetelmiltään 1800-luvun ranskalaisessa kielimaailmassa kehittyneeseen tilastoivaan kriminologiaan. Tulkintoihinsa Verkko sai vaikutteita 1900-luvun alkuvuosikymmeninä poikkeavuuden tutkimusta ohjanneesta sosiaalipatologian kehikosta, jossa rikollisuus nähtiin yhteiskunnan sairauden oireena (ks. Dye). Merkittävimpään tutkimukseensa *Lähimmäisen ja oma henki: Sosiaalipatologia tutkimuksia Suomen kansasta* (1949) Verkko kokosi varhaisimpien ruotsalaisten ja suomalaisten kuolemansyytilastojen pohjalta laajan selvityksen Suomen ja Ruotsin henkirikosten, lapsenmurhien ja itsemurhien määristä ja alueellisesta kehityksestä 1700-luvun puolivälistä 1900-luvulle saakka. Kansainvälisesti katsoen ainutlaatuinen aineisto mahdollisti käänteentekeviä havaintoja, joihin kuului se, että Suomi oli ollut Ruotsia selvästi

väkivaltaisempi jo viimeistään ensimmäisten kuolemansyytilastojen valmistumisajankohdasta lähtien.

Vuonna 1949 ilmestyi Veli Verkon mittava tutkimus *Lähimmäisen ja oma henki: Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*. Kuva: Anu Koskivirta.

Uutta tutkimusta henkirikoksista (ei toisaalta niinkään lapsenmurhista ja itsemurhista) stimuloivat Verkon jo omana aikanaan banaaleiksi koetut, kansanluonteesta ja huonosta viinansietokyvystä ammentavat väkivaltaisuuden selitykset. Vastaavanlaisesta lähdepohjasta, mutta sosiaalishistoriaan sidotuin tulkinnoin ammensi vuonna 1958 postuumisti julkaistu Lassi Huttusen tutkimus ”Etelä-Pohjanmaan henkirikollisuudesta vv. 1749–1900”. Verkon ja Huttusen työt puolestaan loivat yhdessä empiirisiä lähtökohtia Ylikankaan tutkimukselle *Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkarikauden alkuvaiheista*. Näitä tietoja hän yhdisti *Lohjalaisten historia I:n* aineistoihin varhaisemmilta vuosisadoilta esimerkiksi artikkelissaan ”Henkirikos keskiajan lopun ja uuden ajan alun Suomessa”.

Lohjan syyskäräjien 1585 sakkoluettelo. Kuva: Kansallisarkisto, Voudintilit.

Yhdysvaltalaisen Chicagon koulukunnan teorit sosiaalisesta disorganisaatiosta sekä Robert K. Mertonin sosiologian klassikko Emile Durkheimin anomiateorian pohjalta jalostama paineteoria antoivat vaikutteita Ylikankaan tulkitsevalle synteessille väkivaltarikollisuuden nousukausien universaaleista yhteiskunnallisista syistä. Tällaisen synteessin Ylikangas julkaisi teoksessaan *Puukkojunkkarieitten esiinmarssi – väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1820* (1976). Kansainväliselle lukijakunnalle tutkimus levisi artikkelin ”Major Fluctuations in Crimes of Violence in Finland. A Historical Analysis” välityksellä. Väkivallan nousukausille oli Ylikankaan mukaan ominaista yhteiskunnan polarisoituminen. Se tuotti aikakaudesta riippumatta pudokkaita, joille edelliseltä sukupolvelta peräisin olevien menestysodotusten täyttäminen osoittautui mahdottomaksi. Tämä johti erilaisten korvikenäyttöjen hakemiseen väkivalloin. Etelä-Pohjanmaalla kiivastakin debattia (vrt. esim. Kallio 1982; Backmanin matrikelisarja 1984–1994) herättänyt edelleen relevantti tulkinta on

profiloinut keskeisesti myöhemmänkin suomalaisen historiallisen kriminologian näkökulmia (vrt. esim. Kivivuori 2008). Nyttemmin menneisyyden ja uusimman ajan rikosten yhteismitalliseen vertailemiseen – ja digitalisoitumisen myötä entistä suurempien tietomassojen hallitsemiseen – on suunniteltu teknisiä analyysivälineitä, kuten Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ja pohjoismaisen yhteistyöverkoston piirissä kehitetty Historical Homicide Monitor, jonka ylläpitovastuu siirtyy vuoden 2022 aikana Jyväskylän yliopistolle.

FT, dosentti Anu Koskivirta, tutkija, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos / Suomen Kulttuurirahasto.

Viitteet

[1] JSTOR-artikkelitietokanta, hakusana ”historical criminology”, <https://www.jstor.org/>.

[2] Esim. Jan Sundin, Eva Österberg, Dag Lindström, Jens Christian Johansen, Ditlev Tamm, Marja Taussi.

[3] *Svensk historisk bibliografi* 1951–60, 1961–70, 1971–75, 1976, *Svensk historisk bibliografi – digital* 1971–2010, <https://shb.kb.se/>.

Kirjallisuus

Aalto, Seppo, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina: Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Suomen Historiallinen Seura 1996.

Backman, Lars-Olof, *Brott mot annans liv i Sydösterbotten I–III*. 1984–1994.

Blomstedt, Yrjö, *Hämeen historia II*. Arvi A. Karisto Oy 1960.

Dye, Sarah, Social pathology period. *Forensic*, <https://forensicpsych.umwblogs.org/psychological-theories/history-of-deviance/social-pathology-period/>.

Heikkinen, Antero, *Paholaisen liittolaiset: Noita- ja magiakäsityksiä ja oikeudenkäyntejä Suomessa 1600-luvun jälkipuoliskolla (n. 1640–1712)*. Suomen Historiallinen Seura 1969.

Heikkinen, Antero & Ylikangas, Heikki, Kaksi historiaa. *Historiallinen Aikakauskirja* 69:1 (1971): 53–59.

Huttunen, Lassi, Etelä-Pohjanmaan henkirikollisuudesta vv. 1749–1900. Teoksessa *Historiallinen arkisto* 56, 125–174. 1958.

Kallio, Reino, *Pohjanmaan suomenkielisten kylien oltermannihallinto. Tutkimus vuoden 1742 kyläjärjestysohjeen toteuttamisesta*. *Studia historica Jyväskyläläisiä* 23. Jyväskylän yliopisto 1982.

Katajala, Kimmo, *Nälkäkapina: Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697*. Suomen Historiallinen Seura 1994.

Keskisarja, Teemu, *"Secoituxesta järjettömän luondocappalden canssa": Perversiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700-luvun Suomessa*. Helsingin yliopisto 2006.

Kivivuori, Janne, *Rikollisuuden syyt*. Nemo 2008.

Kivivuori, Janne & Rautelin, Mona & Bergsdóttir, Guðbjörg S. & Granath, Sven & Jónasson, Jónas O. & Karonen, Petri & Koskivirta, Anu & Lehti, Martti & Lindström, Dag & Büchert Netterström, Jeppe & Okholm, Mikkel M. (2020). *Historical Homicide Monitor 2.0. General Instructions and Coding Manual*. Research Briefs 40/2020. University of Helsinki, Institute of Criminology and Legal Policy, Helsinki 2020.

Matikainen, Olli, Johdanto. Teoksessa Olli Matikainen (toim.), *Rikos historiassa*, 9–19. Jyväskylän historiallinen arkisto 5. Jyväskylän Historiallinen Yhdistys 2000.

Oja, Aulis, Pietarsaaren ylämaalaisten kärkeäjutut vuosilta 1543–1600. *Kytösavut X* (1966): 133–152.

Radbruch, Gustav, Der Raub in der Carolina. Teoksessa *Festschrift für Max Pappenheim*. Kiel. Schleswig-holsteinische Univ. Ges. Veröffentlichungen 32. 1931.

Renvall, Pentti, *Varsinais-Suomen historia V*. Varsinais-Suomen historiantutkimusyhdistys 1949.

Renvall, Pentti, *Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja B, Humaniora 33. Turun yliopisto 1949.

Verkko, Veli, *Lähimmäisen ja oma henki: Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja 33. Gummerus 1949.

Ylikangas, Heikki, Henkirikos keskiajan lopun ja uuden ajan alun Suomessa. *Oikeustiede VIII* (1976): 88–104.

Ylikangas, Heikki, *Puukkojunkkareitten esiinmarssi – väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1820*. Otava 1976.

Ylikangas, Heikki, Major Fluctuations in Crimes of Violence in Finland. A Historical Analysis. *Scandinavian Journal of History* 1 (1976): 81–103.

Ylikangas, Heikki, *Väkivallanaallon synty – puukkojunkkarikauden alku Etelä-Pohjanmaalla*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 3. Helsingin yliopisto, Historian laitos 1973.

Ylikangas, Heikki, *Lohjalaisten historia, 1*. Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävät ry 1973.

Ylikangas, Heikki, Väkivaltarikosten motivaatiopohja 1500-luvulla Suomessa. Teoksessa *Historiallinen arkisto* 65, 86–205. Suomen Historiallinen Seura 1971.

Pvm. 10.6.22

Tunnisteet: 1900-luku, Heikki Ylikangas, historiallinen kriminologia, historiografia, oikeushistoria, rikoshistoria, Suomi, Veli Verkko

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.